

Δόης Λαμπριανίδης, “Περιφερειακά Πανεπιστήμια στην Ελλάδα: από το αίτημα για στρατόπεδα νεοσυλλέκτων στο αίτημα για περιφερειακά πανεπιστήμια”. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1993

Π. Μ. ΔΕΛΛΑΔΕΤΣΙΜΑΣ*

Θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί ότι η περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα έχει δύο όψεις. Η πρώτη η καθαρά τυπική, που συμπεριλαμβάνει ολόκληρο το φάσμα μέτρων σχεδίων και προγραμμάτων (νόμοι κινήτρων, περιφερειακά προγράμματα, χωροταξικά σχέδια κ.ο.κ), αρθρώνεται υπό κάποιους όρους προγραμματισμού ή πιο γενικά ορθολογικότητας. Η δεύτερη -περισσότερο άτυπη- κινείται σε έκτακτο επίπεδο (πολιτικής εξαγγελίας) και η εξέλιξή της μπορεί να περιγραφεί με βάση το κλασσικό σύνδρομο της Ελληνικής επικράτειας: δρόμος-λιμάνι-αεροδρόμιο ή για να χρησιμοποιήσουμε τον τίτλο του βιβλίου: στρατόπεδα νεοσυλλέκτων – περιφερειακά Πανεπιστήμια και έπεται συνέχεια (αναμένεται δηλαδή κάποια νέα προσθήκη π.χ. Τεχνολογικό Πάρκο). Είναι δε αυτή η δεύτερη όψη της περιφερειακής “πολιτικής” που στην πράξη φαίνεται να είναι και σαφώς πιο

* Παύλος Μ. Δελαδέτσιμας, Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

αποτελεσματική ως προς τη διαμόρφωση (νέων) καταστάσεων στις περιφέρειες της χώρας.

Τα όρια μεταξύ των δύο αυτών όψεων της πολιτικής είναι σίγουρα ασαφή και ρευστά. Ακριβώς δε σε αυτή την ρευστή ζώνη της έχει κινηθεί και η λογική ίδρυσης Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στην Ελλάδα. Κατά κανόνα, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, η ίδρυση μίας μονάδας πρώτα εξαγγέλλεται και μετά σχεδιάζεται. Για αυτό ακριβώς το λόγο καταγράφεται και μία έντονη διαφοροποίηση ως προς τα αποτελέσματα και τις επιπτώσεις που προκαλεί ένα νέο πανεπιστημιακό ίδρυμα τοπικά. Αποτελέσματα μάλιστα, που είναι και εντελώς διαφορετικά από τους λόγους και την εν γένει ρητορεία που στηρίζαν τις αποφάσεις εγκαθίδρυσης.

Και εδώ έγκειται η μεγάλη σημασία της έρευνας του Λ. Λαμπριανίδη. Η εν λόγω έρευνα εκτός του ότι έρχεται να ανατρέψει “κάποιες βεβαιότητες ως προς την αυτονόητη συμβολή του Πανεπιστημίου στην ανάπτυξη της περιοχής που εγκαθίσταται” και “να αναδείξει την αναγκαιότητα συστηματικής επανεξέτασης της πολιτικής ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων” (σ. 19), προχωράει ακόμα περισσότερο. Με βάση αυτά τα οριακά δεδομένα (μεταξύ τυπικής και άτυπης) πολιτικής που συνθέτουν την ίδρυση πανεπιστημίων, ο Λ. Λαμπριανίδης κατορθώνει να θέσει επί τάπητος το σύνολο των αδιεξόδων και να καταδείξει την ανεπάρκεια αυτού που στην Ελλάδα αποκαλείται περιφερειακός σχεδιασμός, ή προγραμματισμός κ.ο.κ.

Η έρευνα διαρθρώθηκε σε δύο βασικά μέρη το πρώτο αφορά στη διερεύνηση των λόγων της ίδρυσης των περιφερειακών τμημάτων και το δεύτερο στην εκτίμηση των αποτελεσμάτων από τη λειτουργία των πανεπιστημίων στην τοπική οικονομία των επιμέρους περιοχών.

Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τρία κεφάλαια από τα οποία το πρώτο αναλύει τρόπους προσέγγισης της κατανομής των πανεπιστημίων στο χώρο, το δεύτερο μία σύντομη αναδρομή της ίδρυσης των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στη Ελλάδα και το τρίτο αποπειράται να προσεγγίσει της έννοια της περιφερειακής ή τοπικής εμβέλειας ενός ακαδημαϊκού ιδρύματος.

Το κέντρο βάρους του πρώτου κεφαλαίου είναι η αποσαφήνιση της σχέσης Πανεπιστημίου-Περιφερειακής Ανάπτυξης. Σχέση που προσεγγίζεται μέσω της συστηματικής ταξινόμησης/ανάλυσης θεωριών ανάπτυξης και πρότυπων πολιτικής. Ως εκ τούτου γίνεται αναφορά: 1. στην ίδρυση πανεπιστημίων στα πλαίσια της δυναμικής της τοπικής ανάπτυξης (π.χ. Silicon Valley). 2. Ίδρυση Πανεπιστημίων στα πλαίσια των πολιτικών επανεισρόησης του οικιστικού δικτύου, 3. Ίδρυση Πανεπιστημίων στα πλαίσια της πολιτικής των πόλων ανάπτυξης (απουσιάζει εδώ μία σαφέστερη αναφορά στη Γαλλική -και ίσως στην Ιταλική- εμπειρία, όπου η στρατηγική των *metropole d'equilibre* συμπεριέλαβε εκτός των άλλων και την εφαρμογή

ενός προγράμματος αστικής ανάπτυξης με προτεραιότητα στην παροχή υψηλού επιπέδου υποδομή για την έρευνα και την ανώτατη εκπαίδευση) 4. κρατική πολιτική που άμεσα ή έμμεσα έχει περιφερειακές επιπτώσεις.

Στη συνέχεια το περιφερειακό πανεπιστήμιο αξιολογείται ως προς το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει τοπικά σύμφωνα με τις επικρατούσες απόψεις “ως μέσον αύξησης της κοινωνικής δικαιοσύνης” και ως μοχλός “ανάπτυξης”. Σε αντιδιαστολή δε αυτών τονίζεται εδώ, η επιτακτική ανάγκη μίας θεώρησης του ρόλου του πανεπιστημίου που να μην περιορίζεται από στενά γεωγραφικά και διοικητικά όρια καθώς και από μία οικονομιστική αντίληψη ως προς τη συμβολή του τοπικά: “οι συζητήσεις γύρω από την ίδρυση πανεπιστημίων να αποδεσμευθούν από σκέψεις και προθέσεις χρησιμοποίησης τους ως μοχλών περιφερειακής ανάπτυξης. Είναι σοβαρό ολίσθημα να αντιμετωπίζεται το πανεπιστήμιο ως πρωτογενές μέγεθος για την ανάπτυξη μιας περιοχής. Να εξετάζεται δηλαδή μόνο το άμεσο αποτέλεσμα του: τόσοι φοιτητές, τόσοι διδάσκοντες κ.λ.π. άρα τόσα χρήματα θα εισρέουν ετησίως στην περιοχή”. Το πανεπιστήμιο πρέπει να αντιμετωπισθεί ως καταλύτης στη ανάπτυξη όλης της χώρας (σ.39).

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει μια ιστορική αναδρομή της όλης διαδικασίας ίδρυσης των περιφερειακών Πανεπιστημίων στην Ελλάδα, με βασική πρόθεση τον εντοπισμό κριτηρίων πολιτικής και το κυριότερο των ιστορικο-πολιτικών αιτίων που προσδιόρισαν την πολιτική αυτή. Εντοπίζεται εδώ μία αναλλοίωτη λογική που έχει ως αφετηρία τη δεκαετία του 1960 και που απλά “διευρύνεται” από τον αρχικό της αστικό προσδιορισμό (έχοντας δηλαδή ως επίκεντρο ένα αστικό συγκρότημα) σε ευρύτερες περιφερειακές ενότητες για την κάλυψη των πιέσεων και αιτημάτων ενός ολόενα και μεγαλύτερου τμήματος κοινωνικής και οικονομικής πελατείας. Παρ’ όλη δε την επίσημη κατά καιρούς περιφερειακή πολιτική στις διάφορες εκφάνσεις της, η ίδρυση Πανεπιστημίων έχει διατηρήσει μία πλήρη αυτονομία. Δεν εντάχθηκε δηλαδή ποτέ σε κάποια αναπτυξιακή στρατηγική, ή σε κάποια “πολυπόθητη” προσπάθεια επανιεράρχησης του οικιστικού δικτύου της χώρας, ούτε φυσικά σε πολιτική πόλων ανάπτυξης –επί το Ελληνικότερον Αντιπάλων Πόλεων– και αργότερα των “Ανοικτών Πόλεων”. Κατά συνέπεια τα αίτια της ίδρυσής τους θα πρέπει να αναζητηθούν σε λιγότερο ορθολογικές περιοχές που έχουν να κάνουν με προσδοκίες για την αύξηση της ενεργούς ζήτησης, σε αμιγώς πολιτικούς και “εθνικούς” (π.χ. ακριτικές περιοχές) λόγους, ενώ τα αποτελέσματα και οι επιπτώσεις (γιατί σαφώς υπήρξαν και υπάρχουν) διαφέρουν κατά πολύ από περιοχή σε περιοχή.

Το τρίτο κεφάλαιο, όπως αναφέρθηκε, αφορά στην αξιολόγηση της εμβέλειας των Πανεπιστημίων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο σχετικά με την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού (διδασκτικό προσωπικό, σπου-

δαστές). Το κεφάλαιο στηρίζεται σε εμπειρική έρευνα (συνεντεύξεις, επεξεργασίες αρχείων τμημάτων) ενώ συνδυάζεται και με αναφορές σε εμπειρίες Ευρωπαϊκών χωρών. Αξιοσημείωτη είναι εδώ η δυναμική που αναδεικνύεται (η μάλλον η κινητικότητα) και που χαρακτηρίζει τόσο το διδακτικό όσο και το σπουδαστικό δυναμικό. Η κινητικότητα ίσως αντανακλά από τη μία πλευρά μία εν γένει αδυναμία συγκρότησης ακαδημαϊκών κοινοτήτων (σε πολλές περιοχές) ή/και από την άλλη μία προκαταρκτική ακόμα φάση σε μία εν εξελίξει αλλά μακρόπνοη πορεία διαμόρφωσής τους. Το κεφάλαιο καταλήγει στον εντοπισμό κάποιων προϋποθέσεων που να διασφαλίζουν την ομαλή λειτουργία των περιφερειακών πανεπιστημίων. Θα ήταν μάλιστα πολύ ενδιαφέρον εδώ, οι προϋποθέσεις που εντοπίζονται (ανάγκη εγκατάστασης σε μεγάλες πόλεις, επιδίωξη δημιουργίας κρίσιμης μάζας φοιτητών, εξασφάλιση κινητικότητας, ευνοϊκότερη μεταχείριση από πλευράς κρατών) να είχαν αναπτυχθεί διεξοδικότερα καθότι το σημείο αυτό αποτελεί και την πλέον πολιτική πτυχή του βιβλίου.

Το δεύτερο τώρα μέρος της εργασίας εξειδικεύει την όλη προσέγγιση του ζητήματος σε καθαρά εμπειρικό επίπεδο. Άποψη εδώ είναι ότι και τα δύο κεφάλαια του δεύτερου μέρους αποτελούν μία μοναδική συμβολή καθότι στην ουσία ανοίγουν δύο νέα πεδία για περαιτέρω έρευνα.

Προηγείται (κεφάλαιο 4) η επισκόπηση και ανάλυση μεθόδων αξιολόγησης επιπτώσεων στην τοπική οικονομία ειδικά προσαρμοσμένων για την περίπτωση πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Πρόκειται για μία μεθοδολογική αναζήτηση, για ένα τόσο εξειδικευμένο θέμα, που ίσως να μην έχει υπάρξει άλλη αντίστοιχη στη Ελληνική και Ευρωπαϊκή βιβλιογραφία. Ακολουθεί στη συνέχεια, η σε βάθος εμπειρική διερεύνηση τριών μελετών περίπτωσης (κεφάλαιο 5) των Πανεπιστημιακών μονάδων της Κομοτηνής, Μυτιλήνης και Ρεθύμνου. Κατατίθεται εδώ ένα πλούσιο υλικό που συνθέτει την πλήρη εικόνα της περιόδου αλλά που παράλληλα συγκροτεί ένα ανοικτό διερεύνηση πεδίο. Με άλλα λόγια το υλικό αυτό αποτελεί μία εν δυνάμει συνθήκη για περαιτέρω έρευνα για την παρακολούθηση των εξελίξεων τοπικά σε κάθε περιοχή, τη συγκριτική θεώρηση της κάθε περιοχής, αλλά και για τη διεύρυνση της γεωγραφικής κάλυψης συμπεριλαμβάνοντας και άλλες περιοχές όπως Χίος, Σάμος, Ρόδος, Αλεξανδρούπολη, Κέρκυρα κ.). Η ερευνητική έμφαση δε, θα μπορούσε να μετατοπισθεί από το αμιγώς οικονομικό πεδίο στην εξέταση πολιτισμικών και κοινωνικών παραμέτρων των τοπικών κοινωνιών που λειτουργούν ως εμπόδια (ή κίνητρα) στην ανάπτυξη των πανεπιστημίων και συνθέτουν διαφορετικά πρότυπα διαπλοκής της ακαδημαϊκής κοινότητας με τα περιφερειακά δρώμενα.

Ανακεφαλαιώνοντας, η εργασία του Α. Λαμπριανίδη "Περιφερειακά Πανεπιστήμια στην Ελλάδα: από το αίτημα για στρατόπεδα νεοσυλλέκτων

στο αίτημα για περιφερειακά πανεπιστήμια” συνιστά ένα καινοτόμο έργο με βαρύνουσα σημασία, αναλογιζόμενοι τόσο τη περίοδο που εκπονήθηκε (όταν τα περιφερειακά πανεπιστήμια γνώριζαν την πλήρη αποδοχή), όσο και σήμερα όπου η συγκεκριμένη “πολιτική” βάλλεται αισθητά (αρκεί να γίνει αναφορά στο πρόσφατο νόμο του Υπουργείου Παιδείας με τον οποίο αποτυπώνεται μια σαφέστατη προκατάληψη απέναντι στα ιδρύματα της περιφέρειας).

Εκτός των άλλων δηλαδή η εργασία αποκτά και μεγάλη επικαιρότητα, στο βαθμό που προγενέστερα κριτήρια τα οποία νομιμοποίησαν την ίδρυση νέων περιφερειακών τμημάτων εμφανίζονται (ακόμα) ως αναπάντητα ερωτήματα (το Πανεπιστήμιο μπορεί να αποτελέσει μέσο θωράκισης του εθνικού παραμεθόριου χώρου; ποιά τα πολλαπλασιαστικά ωφέλη που δημιουργεί στις τοπικές οικονομίες; ποιός ο καινοτομικός του ρόλος κ.ο.κ) ενώ η ίδια η κρατική πολιτική, στο τυπικό της καθαρά σκέλος, έρχεται τώρα (έμμεσα τουλάχιστον) να τα αναιρέσει. Η εργασία του Λ. Λαμπριανίδη επομένως παρέχει στον οποιοδήποτε ερευνητή (και όχι μόνο) ένα πλήρες (θεωρητικό αλλά και εμπειρικό) υπόβαθρο για την αποτίμηση της όλης εμπειρίας, αλλά και ίσως το αποκλειστικό (μέχρι στιγμής) βοήθημα για την επανεξέταση επιλογών και τη διατύπωση προτάσεων και βελτιωτικών παρεμβάσεων που οι πρόσφατες εξελίξεις επιβάλλουν.